

РЕЦЕНЗІЇ

*ІРИНА МИКОЛАЇВНА ОСОВСЬКА***СУЧАСНИЙ НІМЕЦЬКОМОВНИЙ СІМЕЙНИЙ ДИСКУРС:
МЕНТАЛЬНИЙ І ВЕРБАЛЬНИЙ РЕСУРС****Монографія. – Чернівці : Видавничий дім «РОДОВІД», 2013. – 402 с.**

Рецензія доктора філологічних наук,
професора кафедри германських мов і перекладознавства
Інституту іноземних мов
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Бабелюк Оксани Андріївни

Прикметною особливістю сучасних дискурсивних розвідок, до яких належить і рецензована праця І. М. Осовської, є усвідомлення єдності мови, мовлення, свідомості, соціальної практики. Стаючи квінтесенцією когнітивної та комунікативної галузей лінгвістичних досліджень, дискурсивна лінгвістика продовжує одночасний розвиток двох своїх складових – когнітивно-дискурсивної та комунікативно-дискурсивної [Кубрякова 1997, с. 188]. У цьому зв'язку *актуальним* видається формування цілісної і завершеної концепції функціонування німецькомовного діалогічного сімейного дискурсу крізь призму інтеграції обох вищезгаданих підходів, що складає основу дисертаційного дослідження І. М. Осовської, оскільки поєднує, з одного боку, виявлення основних мисленневих категорій етносу, а з іншого, – соціокультурні практики їх «омовлення».

Крім того, сьогодні на авансцену суспільного та лінгвістичного зацікавлення виходить потреба пізнати унікальну природу приватної сфери спілкування, а саме спілкування родинного, задекларованого авторкою як об'єкт дослідження. Під німецькомовним діалогічним сімейним дискурсом дослідниця розуміє виокремлену в масиві німецькомовної дискурсивної діяльності за ознакою соціальної сфери функціонування – сім'ї – групову практику колективу зі спільною діяльністю в типових умовах (стор.10), що характеризується специфічними когнітивними, лексичними та комунікативними особливостями.

Отож, актуальність теми дисертаційного дослідження І. М. Осовської визначається його відповідністю пріоритетній антропоцентричній парадигмі сучасних мовознавчих студій в когнітивно-дискурсивному та комунікативно-дискурсивному вимірах у площині когнітивної семантики, лінгвокультурної концептології та лінгвопрагматики.

Метою рецензованої монографії, як стверджує сама дисертантка, є реконструкція єдиного колективного когнітивного простору, з одного боку, та створення цілісної національно-маркованої моделі німецькомовного сімейного дискурсу, з іншого боку, що характеризується перерозподілом суб'єктності влади, видозміненою рольовою структурою, трансформованим сприйняттям «ідеального», ліберальнішими комунікативними стратегіями і тактиками, а також складними конфліктними комунікативними ситуаціями. Іншими словами, авторка ставить собі за мету надскладне завдання – простежити найбільш «чутливі коливання мовного барометра», який відображає процес і результати переосмислення не тільки традиційних сімейних цінностей, але й нові соціальні реалії, що породжують нові варіанти сімейних стосунків та можливостей «навігації» в них індивіда у німецькомовному діалогічному сімейному дискурсі.

Реалізація зазначеної мети вимагає залучення методології двох парадигм – когнітивно-дискурсивної та комунікативно-дискурсивної, інтегрування яких уможливило трактування німецькомовного діалогічного сімейного дискурсу як сітки зв'язків свідомості та мови, а також як низку комунікативно значущих складників мовного спілкування.

Матеріал дослідження – різноманітний і цікавий, про що свідчать практичні розділи монографії І. М. Осовської. Як частина сучасного німецькомовного діалогічного приватного родинного дискурсу він охоплює фрагменти персонажного мовлення, вилучені з німецькомовних художніх текстів, усні транскрипти і опитування респондентів (носіїв мови) та ситуації з сучасних німецькомовних художніх фільмів і серіалів відповідної тематики.

Саме вдало обраний **багатоканальний метод** збору матеріалу дослідження уможливив, на мій погляд, отримання максимально об'єктивних даних під час дослідження німецькомовного діалогічного сімейного дискурсу, який вважають найбільш проблемним у плані його фіксації через особливу приватність та інтимність. Опрацьований різноканальний матеріал дозволив дослідниці врахувати не лише конвенції існуючих літературних норм, але й новітні інтерактивні тенденції "живого" спілкування. Крім того їй, на мою думку, все ж вдалося подолати часткову недосконалість кожного з методів, за умови їх залучення до дослідження окремо.

Поставлена мета і завдання роботи, специфіка об'єкта й фактичного матеріалу, різноплановий характер окресленої проблеми зумовили застосування комплексної авторської **методики**, яка включає комбіноване використання процедур як якісного, так і кількісного аналізів. Серед них: дефініційний, компонентний та етимологічний аналізи для визначення ключового для дисертації поняття німецькомовного діалогічного сімейного дискурсу; концептуальний аналіз, що використовувалися авторкою для встановлення і опису компонентів концептосистеми досліджуваного дискурсу; контекстологічного методу та дескриптивного аналізу – для виявлення і опису різнорівневих дискурсивних особливостей німецькомовного діалогічного сімейного дискурсу; лексико-семантичного аналізу – для виокремлення дискурсотвірних елементів лексичного рівня, а також окремих процедур кількісного та статистичного аналізу. Саме така вдала, на мою думку, комбінація згаданих методів дозволила І. М. Осовській випрацювати **комплексну авторську методику**, яка уможливила розгляд німецькомовного діалогічного сімейного дискурсу як концептуального, лексичного та комунікативного феномена. Однак, на мій погляд, монографічне дослідження І. М. Осовської значно б виграло, якщо б авторка виділила її в окремий методологічний розділ, де б прозоро виклала алгоритм її опису.

Структура роботи І. М. Осовської може бути схвалена, як така, що логічно підпорядковується поставленій меті, композиції розділів та відповідає послідовності конкретних завдань, що вирішуються. В цілому дослідження побудовано чітко і логічно. Основні теоретичні положення та висновки достатньо аргументовані та підкріплені доречними прикладами. Праця складається зі вступу, чотирьох дослідницьких розділів, списку використаної літератури, лексикографічних та ілюстративних джерел.

Перший розділ **"Теоретико-методологічні засади дослідження сімейного спілкування"** слугує основою наукової концепції, обґрунтованої та аргументованої функціональним аналізом досліджуваного дискурсу. Авторка здійснює короткий, проте інформативний екскурс в історію становлення дискурсивного підходу до вивчення мови (стор.18-30), далі робить ґрунтовний аналітичний огляд сучасних теорій і концепцій дискурсології, даючи чітку дефініцію ключовому її поняттю – дискурсу – "як інтерактивному процесу обміну смислами, намірами та цілями, почуттями та емоціями" (стор. 27). І. М. Осовська детально розглядає поняття дискурсу як у ретроспективі, так і у ракурсі новітніх наукових студій з дискурсології, що свідчить про системний підхід до його аналізу. Згодом, беручи до уваги базові ознаки дискурсу (**комплексність, соціально-культурну детермінованість, інтерактивність, контекстуальність, унормованість, ментальність,**

тематичність) (стор.22-23), на їх основі дослідниця цілком слушно, на мій погляд, обґрунтовує поняття *діалогічного дискурсу*, який трактує як "мисленнєво-мовленнєву діяльність комунікантів, вміщену до широкого (ситуативного, соціокультурного, когнітивного) контексту" (стор. 26).

Досить цікавими, на мою думку, є систематизовані авторкою культурологічні уявлення про сім'ю в сучасному німецькому етнопросторі (стор. 34-49). Справедливим видається твердження авторки про те, що сучасна сім'я "виходить за межі приватного співіснування кількох осіб і перетворюється в інституційний функціональний механізм поєднання патріархальних структур, статевих стосунків, наступності поколінь, початкової соціалізації" (стор. 44). Згодом на тлі розуміння сім'ї як одного із первинних соціальних інститутів І. М. Осовська знаходить самостійні докази того, що німецькомовний діалогічний сімейний дискурс виступає комплексом смислів та значень, які виконують функції статусно-рольових вимог та дисциплінарних нормативів поведінки у сім'ї (стор. 53) і виокремлює на основі базової комунікативної стратегії такі його різновиди: *кооперативний, конфронтативний, консенсусний, координуючий, маніпулятивний, інформативний* (стор.79-97).

Враховуючи все вищевикладене, авторка робить ключовий висновок про те, що німецькомовний діалогічний сімейний дискурс презентує єдність трьох складових: *когнітивної* (системи онтологізованого знання (буденна картина світу)), *комунікативної* (буденної розмовної комунікації (способи сімейної взаємодії)) та *лексичної* (способи вербалізації буденного знання відповідно до комунікативних конвенцій) (стор. 347).

У другому розділі "*Когнітивний простір німецькомовного сімейного дискурсу*" викладено авторське бачення моделювання концептопростору німецькомовного діалогічного сімейного дискурсу – складної структури, сформованої навколо концепту FAMILIE.

Сегментами концептосистеми німецькомовного діалогічного сімейного дискурсу авторка цілком слушно вважає дискурсотвірні (автохтонні) та okazіональні (аллохтонні) концепти. Спочатку І. М. Осовська детально описує підходи для їх виокремлення, згодом встановлює статично верифіковані конфігурації між ними, які, за її ж гіпотезою, дають можливість змоделювати концептуальні карти різновидів сімейного дискурсу та на цій основі виокремити дискурсивні інтегратори – певні ідеї, що є об'єднавчими, «цементуючими» ментальними дискурсивними елементами. Динамічний ментальний каркас німецькомовного діалогічного сімейного дискурсу презентують інтерактивні фреймові сценарії лінійного розгортання сімейних інтеракцій.

У третьому розділі "*Лексичний простір німецькомовного сімейного дискурсу*", авторка, зосереджуючись на семантичній координаті, презентує дослідження семіотичного простору німецькомовного діалогічного сімейного дискурсу як наповнених особливим смислом знаків-номінаторів, що маркують уявлення про типові моделі поведінки в сімейній сфері, які складають особливу категорію для кожної людини та входять до ядра свідомості, стаючи її символами. Основні дискурсотвірні домінанти німецькомовного діалогічного сімейного дискурсу, вихідною інтегруючою характеристикою яких є символічність смислів, включені у множину первинних сутностей людства.

Аналіз лексичної площини німецькомовного діалогічного сімейного дискурсу засвідчує, що ядерна сфера його семіотики містить специфічні лексичні одиниці, характерні саме для сімейного дискурсу (*внутрішні сімейні номінації, сімейний жаргон, просторіччя та діалектизми*). В монографії також досить детально проаналізовано функціонування в сімейній дискурсивній практиці різних мовних підсистем та лексичних груп.

Основу вербального ресурсу німецькомовного діалогічного сімейного дискурсу складає «*сімейна мова*», що розуміється в роботі як низка специфічних вербальних засобів, що діють в рамках розмовно-побутового функціонального стилю (стор. 216). Ключовими ознаками таких мовних засобів за глибоким переконанням авторки слугують: зв'язок з буденним типом мислення, участь у вирішенні актуальних комунікативних завдань підтримки

людських контактів та практично-діяльнісних завдань, емоційне самовираження та вплив на адресата, спонтанне мовлення, усна форма, неофіційність, неформальність, фамільярність, залучення мовної гри як провідного механізму творення особливої атмосфери спілкування, множина стандартизованих ситуацій та широким використання невербальних компонентів.

У четвертому розділі *"Комунікативний простір німецькомовного сімейного дискурсу"* авторкою здійснено аналіз релевантних комунікативних особливостей сімейного спілкування, основних стратегічно-тактичних конфігурацій та преферентних планів дій мовців як дискурсивних особистостей, що реалізують певні дискурсивно адекватні психологічні та ситуаційні ролі.

Отож, з огляду на сказане вище *наукова новизна* рецензованої праці не викликає сумнівів. Вона полягає у:

обґрунтуванні загальної концепції німецькомовного діалогічного сімейного дискурсу як сфери дискурсивної діяльності на основі таких диференційних критеріїв як правила форматування, межі у множині можливих варіантів та характерні ознаки типів та різновидів;

реконструкції ментального ресурсу німецькомовного діалогічного сімейного дискурсу – своєрідного концептуального простору, через моделювання концептосистеми та виокремлення найбільш вірогідних концептуальних конфігурацій його різновидів;

визначенні семіотичного тла німецькомовного діалогічного сімейного дискурсу як наповнених особливим смислом вербальних і невербальних знаків-номінаторів, в яких реалізуються уявлення про типові моделі поведінки в сімейній сфері;

виявленні лексичної площини сімейного дискурсу через опис різних мовних систем (сленгу, діалекту, мовної гри) та лексичних груп (інтимної та інвективної лексики);

з'ясуванні ключового комунікативного параметру суб'єкт-суб'єктної комунікації у німецькомовному діалогічному сімейному дискурсі, а саме параметру управління і контролю, що реалізується через преферентні плани дій мовців як дискурсивних особистостей.

Загалом аналізована праця піднімає проблему надзвичайно важливу для концептології в цілому і її лінгвокультурного напрямку зокрема. Вважаю, що основні результати викладеного у монографії дослідження, дають підстави для висновку про своєчасний і, безперечно, вагомий внесок І. М. Осовської у розвиток когнітивної семантики та прагмалінгвістики. Праця буде цікавою не лише лінгвістам, але й усім, хто цікавиться питаннями мови, культури, теорії комунікації. Викладене вище дозволяє рекомендувати монографію І. М. Осовської до друку.